

نقش زن در تکامل اجتماعی فرزند از منظر آیات و روایات

با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله)

پروین مکرمی^۱ و زبیده شامحمدی^۲

چکیده

مهم ترین و اصلیتترین پایه و اساس هر جامعه خانواده است سعادت و پیشرفت و به کمال رسیدن هر انسانی در گرو تأمین حفظ سلامت و سعادت خانواده های آن جامعه می باشد.

صفات پسندیده و فضایل نیکو و خوب انسان از جمله مهربانی ایثار و از خودگذشتگی همکاری و همدل بودن، رعایت نظم و احترام به شخصیت اطرافیان و مواردی از این قبیل، برای اولین بار در نهاد ارزشمند خانواده شکل می گیرد.

در تفکرات اسلامی، نیز خانواده و در رأس آن زن به عنوان عامل اصلی در پیکره این نهاد مقدس به جهت اهمیت فوق العاده و مقام و منزلت و قداست ویژه ای که دارد، نقش سرنوشت سازی در تداوم تکامل و پرورش نسل بشر برعهده دارد. مبحث زن و نقش ایشان در تکامل اجتماعی فرزندان نمود بارزی است که در زندگی پربار ائمه یافت میشود از آن جایی که رهبر با تأثیر پذیری از سخنان ائمه علیهم السلام) و کلام قرآن، مهمترین و اساسی ترین عامل تکامل فردی و اجتماعی فرزند چه در خانواده و چه در جامعه را مادر میدانند؛ ما را بر آن داشت که موضوع مذکور را مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم بدین منظور در این پژوهش تلاش شده در راستای این امر مهم با روش توصیفی تحلیلی و جستجوی منابع کتابخانه ای، به صورت موردی با تکیه بر بیانات رهبری، جایگاه، نقش تعیین کننده ی زن در تکامل اجتماعی فرزند را مورد بررسی قرار داده عوامل مؤثر بر این تکامل را معرفی نموده و زوایای سخنان ایشان را عمیقاً در بستر سخنان معصومین و آیات، قرآن تبیین کنیم و نیز با ارائه راهکارهایی در بهتر جلوه دادن تکامل فرزند توسط والدین، مخصوصاً مادر پردازیم.

^۱ مدرس حوزه و استاد دانشگاه، کارشناس زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید بهشتی و سطح دوحوزه، شماره

تماس: ۰۹۱۸۹۴۴۵۸۸۶

^۲ طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت زینب (سلام الله علیها) شماره تماس: ۰۹۱۸۲۶۰۸۰۹۳

مقدمه

یکی از زیرساخت‌های مهم و اساسی هر جامعه خانواده است که سعادت شقاوت افراد جامعه در گرو سعادت و شقاوت خانواده‌های آن جامعه می‌باشد از آن جایی که در خلقت، زن هدف و مأموریت‌های بسیار ارزشمندی قرار داده شده مهم‌ترین نقش، او تربیت و تکامل فردی و اجتماعی نسل بشر می‌باشد بنابراین «اگر در هر جامعه زنان در مسیر صحیح الهی قرار گیرند با توانایی بالقوه خود، می‌توانند کل جامعه را از انحراف‌های اخلاقی و عقیدتی نجات دهند و بالعکس اگر زنان در مسیر نادرست گام بردارند زمینه بروز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی را فراهم می‌کنند.

تبیان^۱ استفاده از دستورات اثر بخش قرآن و ائمه اطهار در توصیه‌هایی که رهبر عزیزمان هر روز جلوه‌ای از آن را آشکار میکند سبب می‌شود که آگاهی زنان از نقش‌های سازنده خود و جهت‌دهی آنها به سمت زندگی اسلامی منجر به اسلام‌مداری و در نتیجه تکامل اجتماعی شود. شخصیت‌والای معصومین و اندیشه‌های ناب قرآنی رهبرمان را شیفته خویش، ساخته به گونه‌ای که خواه ناخواه از کلام ایشان تأثیر پذیرفته و این چیزی است که با تطبیق کلام ایشان با مفاهیم قرآنی و رفتار ائمه قابل مشاهده است.

نقش زن و ایفای نقشش در تکامل اجتماعی فرزند با الگوگیری از معیارهای ایشان با تکیه بر آیات و روایات می‌تواند ما را در پیشبرد یک زندگی موفق و یک زن و مادر نمونه کمک کند؛ چرا که مردم و امت به نوعی تابع حاکم و ولی امر خود هستند. زن موجودی است با منشأ مهر و عطوفت و آرامش و بهره‌مند بودن از فضایل اخلاقی از جمله صداقت دین‌داری از خودگذشتگی، انصاف و... که به سادگی می‌تواند از بروز بسیاری از خشونت‌ها و اختلافات ویرانگر که باعث از بین رفتن و نابودی خانواده و جامعه میشوند جلوگیری نماید.

بنابراین هر چه بیشتر به سلامت جسمی، روحی، روانی و اخلاقی زن اهمیت داده شود، به تبع تکامل جامعه نیز تضمین می‌شود. اما سوالاتی که این پژوهش در پی پاسخگویی بدانها می‌باشد عبارت‌اند از:

شاخصه‌های یک زن نمونه از دیدگاه رهبری چیست؟ تکامل اجتماعی در آیات و روایات چگونه است؟ رهبری تا چه حد در بیان این گونه مسائل از آیات و روایات تأثیر پذیرفتند؟ تأثیر سخنان رهبر به مردم چگونه است؟ روش بررسی موارد فوق در پژوهش حاضر، استخراج روایات معصومین و آیات و اندیشه‌های رهبری در مورد زن و نقش سازنده‌اش در تکامل اجتماعی فرزند و تحلیل و توصیف و

^۱ (جایگاه زن در اندیشه امام خمینی (رحمة الله علیه) صفحه ۲۹ و ۳۰)

در نهایت تطبیق این دو می باشد بنابراین هدف از ارائه مقاله مذکور آشنایی با بیانات رهبری و تبیین سخنان ایشان در کلام گهربار معصومین و مقایسه و بیان وجوه بارز سخنان هر دو میباشد در حاشیه موضوع مذکور تاکنون مطالب و مباحثی ارائه شده که در زیر به چند نمونه از آن اشاره می کنیم:

۱] نقش مادر در فرزند پروری و اجتماعی کردن فرزندان به قلم نویسندگان (سیده مرضیه، یعقوبی، الهه رضانی، زهرا، اسفندیاری افتخار سادات صمدی سنگتراشانی) (همایش ملی تحکیم بنیان خانواده و نقش زن (۱۳۹۳) که در این مقاله به بررسی نقش مادر در فرزند پروری به اجتماعی کردن فرزند پرداخته شده است و با بررسی علمی مروری، تأثیر پیوند و دلبستگی بین مادر و کودک را در رشد سالم کودک مورد بررسی قرار داده و نحوه برخورد مادر با کودک در چگونگی کسب مهارت های اجتماعی را بیان نموده است.]

۲- بررسی ظرفیتهای مادران در تربیت اجتماعی فرزندان با تکیه بر یافته های دینی و علمی نویسنده علی احمدپناهی پاییز و زمستان ۱۳۹۴ شماره (۱۴) که در این مقاله با هدف تبیین و بررسی ظرفیتهای مادران در تربیت اجتماعی و جامعه پذیر کردن رفتارهای فرزندان با تکیه بر یافتههای دینی و علمی انجام گرفته است و به این منظور پس از شناسایی و استخراج ظرفیتهای زنان و مادران و نقش آنان در نظام خانواده از نگاه متون دینی به تحلیل محتوای آنها پرداخته و ظرفیتهای مادران را در تربیت اجتماعی فرزندان بررسی نموده است. [نقش تربیتی مادر بر فرزندان با تأکید بر آیات و روایات نویسنده: زهره منصوری و رقیه نصیری پژوهش نامه فقهی حقوقی زنان و خانواده، (بهار ۱۴۰۰ شماره ۱۴). در این مقاله که بصورت کتابخانه ای تدوین شده ابتدا اهمیت نقش تربیتی مادر در دوران قبل از بارداری بررسی شده و در بخش دوم تأثیر و نقش مادر در دوران بارداری بر فرزند بیان شده است و در بخش سوم و چهارم ارزش و اهمیت دوران شیردهی و بعد از شیردهی، مورد بررسی قرار گرفته است.]

اما در موضوع حاضر تاکنون پژوهشی مستقل که به تطبیق سخنان رهبری با کلام ائمه و قرآن بپردازد صورت نگرفته است.

معنای لغوی تکامل

واژه تکامل در لغت نامه های متعدد معنای متفاوتی دارد، از جمله معنای این واژه در لغت نامه دهخدا که یکی از قدیمیترین و معتبرترین لغت نامه های فارسی میباشد به معنای تمام شدن و به کمال رسیدن می باشد.^۱ معادل فارسی این واژه «رسایی بی کم و کاستی و پختگی» است و واژه هایی همچون: پیشرفت، حرکت جریان پیشروی تغییر شکل، بهتر شدن، تکمیل، تهذیب و بهسازی مترادف

^۱ (نشو اللغه ص ۱۲۹ و ۱۳۰)

با واژه تکامل میباشند در فرهنگ لغت معین و عمید واژه (تکامل) در معنای به کمال رسیدن، رو به کمال رفتن و یا به تدریج کامل شدن به کار برده شده و جمع این واژه تکاملات می باشد.^۱

معنای اصطلاحی تکامل:

از نظر اصطلاحی تکامل به یک سری تغییرات و دگرگونی ها که در طول زمان در جمعیت های افراد رخ می دهد گفته می شود که این تغییرات و دگرگونی ها می تواند تغییرات ژنتیکی در یک، گونه رشد تغییر فرد از نظر بیولوژیکی یا کیفی و یا تغییر روند پیشرفت، تاریخی فرهنگی و یا تغییر اجتماعی افراد را شامل شود^۲ واژه فرگشت (Evolution) که هم معنای تکامل نیز می باشد به معنی تغییر در خصوصیت های وراثتی جانداران در طول نسل های متوالی است و نیز به معنای برآمدن و تحول است و اشاره به به وجود آمدن چیزی از چیز دیگر دارد. فرگشت علت پدیده ی گونه زایی است و طی آن یک گونه اجدادی منفرد به دو یا چند گونه متفاوت تقسیم میشود و نظریه علمی فرگشت براساس انتخاب طبیعی توسط (چارلز داروین و آلفرد راسل والاس) در قرن ۱۹ میلادی مطرح گردید که به توضیح چگونگی و علل فرگشت می پرداخت که این نظریه به طور خلاصه بیان میکرد که تنها نسلی از جانداران قادر به زنده ماندن و تولید مثل هستند که به دلیل جهش های ژنتیکی هماهنگی بیشتری با تغییرات محیط زندگی خود کسب کرده باشند.^۳

عوامل مؤثر در رشد و تکامل اجتماعی انسان

در تکامل اجتماعی ابعاد وجودی انسان و تشکیل شخصیت او عواملی مؤثر اند که باعث می شوند یا فرد در تمام جنبه های اجتماعی فعال باشد و یا گوشه گیر بوده و بدون هیچگونه فعالیت یا عملکردی در جامعه حضور داشته باشد. از جمله این عوامل می توان به موارد زیر اشاره نمود:

الف) عوامل محیطی: محیط درونی که شامل هورمون ها، تغییرات داخلی بدن و کیفیت کار کرد دستگاه های بدن از قبیل گردش خون و گوارش و...

ب) محیط طبیعی: آب و هوا، گرما، سرما، مسکن، خوراک و ...

ج) محیط اجتماعی: اوضاع و احوال جامعه مانند کیفیت روابط انسان ها، روابط والدین و فرزندان زن و شوهر، نحوه ارتباط معلمان و محصلان، سازمان ها و نهادهای، اجتماعی ارزش ها و معیارهای ارزشیابی در جامعه ای که به عبارتی فرهنگ آن جامعه را تشکیل میدهند.

^۱ (نشوء اللغة، ص ۱۲۹-۱۳۰).

^۲ (کتاب تکامل موجودات زنده دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۷)

^۳ جنیز ویلیام «کتاب فرگشت و انتخاب طبیعی واقع گرایانه» تهران: نشر بین الملل، (۱۳۹۷)

از مهم ترین سازمان ها و نهادهای اجتماعی که در رشد و تکامل و رفتار و تشکیل شخصیت انسان مؤثراند میتوان به خانواده ، مدرسه ، جامعه رسانه های جمعی و اجتماعات اشاره کرد.

عوامل مؤثر در رشد و تکامل اجتماعی فرزند

واژه تکامل، با رشد کاملاً متفاوت است؛ بدین معنا که رشد جنبه ی فیزیکی داشته و به بررسی مسائل طبیعی کودک و شاخص هایی مانند وزن، قد، دورس و ... مربوط می شود اما تکامل شامل جنبه های غیر فیزیکی مانند تأخیر در مهارت های کلامی و ارتباطی ، فکری او به توانایی های حرکتی می شود^۱ یکی از مهمترین عوامل تأثیرگذار در رشد ترقی و تکامل هر کودکی والدین و بالاخص مادر می باشد که از لحظه ی قبل از بارداری و دوران مهم کودکی مخصوصاً سه سال اول زندگی اهمیتش مشهودتر است و دورانی غیرقابل برگشت در روند رشد و تکامل است. علاوه بر تغذیه و محیط مناسب عوامل دیگری در سال های اولیه عمر یک کودک مؤثر است که تأثیرگذاری شان غیر قابل انکار است؛ از جمله این عوامل می توان به مهر و محبت مادرانه همراه با امنیت جسمی، روحی روانی توجه و مراقبت دلسوزانه محیطی عاری از هرگونه تشویش و اضطراب و نیز فراهم آوردن محیطی با امکانات رفاهی و نیز شرایط یادگیری اشاره نمود پرورش صحیح کودکان در سال های اولیه عمر آنها در رفتار و نحوه برخورد، درست ارتباط گیری با دیگران بروز شایستگی ها و توانمندی های ذاتی به فعلیت رساندن استعدادهای بالقوه، قدرت سازگاری و مواجهه با مشکلات فردی و اجتماعی و نیز اعتماد به نفس بالا تأثیر به سزایی دارد کودکی که به خوبی تغذیه شده و تحت مراقبت دلسوزانه باشد معمولاً پرنرژی تر و نسبت به محیط اطراف خود کنجکاوتر و جستجوگرتر است، دوست دارد بپرسد و از پرسش کردن و بازی کردن لذت می برد و احساس خستگی نمی کند . بنابراین هرچه کیفیت و مراقبت و توجه والدین مخصوصاً مادر نسبت به کودک بیشتر باشد در رشد و تکامل، جسمی، روحی، روانی او تأثیر بیشتری دارد؛ بدین منظور میزان آگاهی مادر از نحوه مراقبت کودک حمایت شدن مادر توسط خانواده و تأمین سلامت جسمی و روانی مادر در تمامیت رشد و تکامل فردی و اجتماعی کودک بسیار با اهمیت است تغذیه با شیر مادر و در آغوش کشیدن کودک اولین قدم مادر در رشد و تکامل جسمی روانی و عاطفی کودک است یکی از مهمترین نشانه های تکامل در لحظه تولد کودک، شناسایی محیط اطراف با حواس پنجگانه می باشد که این درک و شناسایی در ابتدا ساده و با افزایش سن کودک پیچیده تر و آشکارتر می شود. طبق بررسی های انجام شده کودک بلافاصله بعد از تولد با حواس پنجگانه خود ، مرتب در حال یادگیری و شناسایی محیط اطراف است و قادر است صداهای اطراف و مخصوصاً صدای مادرش را شنیده و بررسی کند.^۲ پس نوزاد نیازمند است که به طور مرتب با دستان پرمهر مادرش لمس شده و در آغوشش قرار بگیرد که این رفتارها به برقراری هرچه بیشتر رابطه ی

^۱ (شعاری، نژاد علی اکبر؛ ۱۳۸۵)

^۲ همان

عاطفی بین مادر و کودک منجر می شود به نظر میرسد این اعمال به ظاهر ساده در سنین بالاتر مانند کودکی نوجوانی و جوانی آثار خود را بیشتر نشان میدهد. در مقابل توجه مادر به ابعاد جسمی و روحی، کودک بی توجهی و یا بد رفتاری با کودک در این دوران حساس میتواند تأثیر قدرتمندی بر توانایی درک و یادگیری رفتار، برخورد کودک با دیگران و حضور در اجتماع داشته باشد همه ما میدانیم که نوع برخورد با کودکانی که در سال های اولیه زندگی خود فعال، پرجنب و جوش و پرهیجان هستند و همیشه در حال جستجو و کشف و تقلید و خیال پردازی بوده و دوست دارند بپرسند و مورد توجه قرار بگیرند نیاز به یک برخورد مناسب از طرف اطرافیان و مخصوصاً مادر دارد که صبر و حوصله زیادی را میطلبد بدون شک هرچقدر نوع رفتار مادر درست باشد توانایی کودک در انجام دادن درست کارهایش بیشتر شده و به فردی مطمئن، مصمم با اراده قوی و آرام در برخورد با دیگران چه در محیط خانواده و چه در محیط اجتماعی تبدیل می شود چنین فردی میتواند آینده خود را تضمین کرده و از جنبه های فردی تشکیل خانواده ایده آل، تحصیل، نظم و انضباط خانوادگی و... و نیز جنبه های اجتماعی وارد شدن در اجتماعات، داشتن شغل مناسب و برخورد با دیگران و... موفق بوده و به رشد و تکامل فردی و اجتماعی که باعث رشد تکامل جامعه و افراد دیگر شود دست پیدا کند.

نقش مادر در تکامل اجتماعی فرزند طبق بیانات مقام معظم

رهبری از منظر آیات و روایات:

آگاهی و بصیرت دینی مادر برای تربیت و تکامل همه جانبه فرزندش در تمام دوران های ارتباطی بین مادر و فرزند، حائز اهمیت است. حال این دوران قبل از بارداری، باشد حین بارداری و یا بعد از آن آگاهی و معرفت، مادر، خودسازی، ایمان قلبی و تقوای الهی داشتن اخلاق نیکو، داشتن صبر و حوصله و... خیلی مهم است. محبت مادر میتواند رشد جسمی فرزند را تسریع کند. براساس بررسی های انجام شده از مهم ترین عواملی که هنگام بیماری در درمان طفل مؤثر است مهر و محبت مادری است نوازش های مادرانه به کودک جرأت می دهد و روحیه او را در برخورد با مشکلات و مصائب و از جمله این بیماری ها قوی میکند و این خود یکی از عوامل تعجیل در بازیافتن سلامتی است. اگر این نیاز کودک ارضا نشود مشکلات بسیاری پدید خواهد آمد.^۱ پژوهشگران اثبات کرده اند که رشد کودکانی که در خانه تحت توجه و محبت افراد خانواده زندگی می کنند بهتر و سالم تر از اطفالی هستند که در پرورشگاه های عمومی پرورش می یابند. بنابراین رابطه عاطفی مادر و کودک بر رشد جسمی فرزند تو مسیر مستقیمی دارد.^۲

^۱ (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۹، ص ۲۳۱)

^۲ (شعاری نژاد، ۱۳۹۲، ص ۵۸)

سخنان گهربار امام خامنه ای درباره ی نقش زن و مادری:

مادر نقش مؤثری در رشد عواطف فرزندان بر عهده دارد؛ زیرا فرزند بعد از نیاز زیستی و فیزیولوژیکی که زندگی بدون آن دشوار و گاهی غیر ممکن است نیاز به ارتباط عاطفی و پذیرش از جانب مادر برخوردار است. فرزند، همواره باید احساس کند که مادرش او را دوست دارد و حامی او هست همین محبت و توجه محیط روانی آرام و قابل اعتمادی برای فرزند فراهم می کند که عوامل عمده و مؤثری در رشد و تکامل عاطفی او است.^۱ در این رابطه مقام معظم رهبری درباره اهمیت و ارزش تربیت و رشد و تکامل فرزند میفرماید:

«مادر می تواند فرزندان را به بهترین وجه تربیت کند. تربیت فرزند به وسیله ی مادر مثل تربیت در کلاس درس نیست؛ با رفتار است با گفتار است با عاطفه است با نوازش است با لالایی خواندن است. با زندگی کردن است مادران با زندگی کردن فرزند تربیت میکنند هرچه زن صالح تر عاقل تر و هوشمندتر باشد این تربیت بهتر خواهد شد^۲ همچنین ایشان در اجتماع زنان خوزستان به تأثیر محبت مادری در تربیت فرزند اشاره کرده و میفرمایند: بهترین روش تربیت فرزند انسان این است که در آغوش مادر و با استفاده از مهر و محبت او پرورش پیدا کند.^۳ زن الگوی رفتاری و اخلاقی برای فرزند است هر کار ریز و درشتی که انجام دهد در منش و نحوه رفتار او با دیگران تأثیر می گذارد زن با رفتار الگویی خود، انسان می پروراند فرزند را از عالم ناپاکی ها، حسدها کینه ها و ردائل اخلاقی دور میکند و در دلش مهر و صفا و خیراندیشی نسبت به هم نوعان پدید می آورد. زن سرچشمه فضیلت ها و خوبی هاست. او در محیط خانه میتواند درس تقوا و خداترسی به فرزند دهد و از کودک ضعیف و ناتوان، شخصیت بزرگ علمی و اخلاقی بسازد و تحویل جامعه دهد. مادری که همراه فرزندش کارهای معنوی انجام میدهد و با او در فضاهای معنوی مثل مجالس دینی دعا توسل، عزاداری، ملاقات با شخصیت های معنوی و ... شرکت میکند این امر باعث تقویت معنوی فرزند شود که درباره نقش یک زن مسلمان به عنوان الگو برای فرزندان مقام معظم رهبری به برخی از اعمال و رفتارهای حضرت فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) به عنوان یک الگوی دینی اشاره نموده و میفرماید: فاطمه زهرا (سلام الله علیها) یک زن اسلامی است. زن در بالاترین طراز زن اسلامی یعنی در حد یک رهبر، اما همین زنی که از لحاظ فضایل و مناقب و حد وجودی می توانست پیغمبر باشد همین زن همسری میکند، مادری میکند، خانه داری میکند؛ ببینید

^۱ (شعاری نژاد، ۱۳۹۲، ص ۴۷۹)

^۲ (۱۱/۲/۱۳۹۲)

^۳ (بیانات رهبری در اجتماع زنان خوزستان ۲۰/۱۲/۱۳۷۵)

اینها را باید فهمید معنای خانه داری زن، تربیت و پرورش صحیح انسان است معنایش تولید بالاترین و والاترین محصول و متاع عالم وجود است؛ یعنی بشر»^۱.

با توجه به اهمیت مطالب گفته شده بارزترین و والاترین نقشی که در کلام وحیانی قرآن برای زن ترسیم شده و مورد ستایش و تمجید قرار گرفته، نقش مادری و پرورش نسل دینی و معنوی می- باشد^۲ و از آن جایی که داشتن فرزند به زندگی زن و شوهر طراوت و زیبایی و نیز شادابی و استحکام می بخشد بدون وجود فرزند زندگی سرد و خشک و رابطه ها تصنعی و بی روح می شود.^۳ خداوند متعال هم تمام مراحل تولد فرزند توسط مادر را بدون اجر و پاداش قرار نداده و در قبال صبر و بردباری مادر و مشقتها و سختی های تولید نسل و پرورش و تربیت فرزند اجر و پاداش بی پایان به او عنایت میکند در قرآن کریم به رنج و مشقت مادر اشاره کرده و میفرماید:

« وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِالْوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا »

و انسان را به نیکی درباره ی پدر و مادرش سفارش کردیم . مادرش با دشواری به او باردار شد و با دشواری او را بر زمین نهاد ، و بارداری و از شیر گرفتنش سی ماه است.^۴

همچنین پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) در تبیین جایگاه ارزشمند و والای مادر می فرماید:

« الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ » بهشت زیر پای مادران است.^۵

مقام معظم رهبری هم بارها در سخنرانیها و بیانات ارزشمندشان به اهمیت جایگاه مادر اشاره کرده اند و فرموده اند:

« اگر زنان ما از لحاظ رتبه ی معرفتی و بینش و معلومات سطح، خود را ارتقا دهند این نقش مادری با هیچ نقش دیگری قابل مقایسه نیست ...مادر است که فرهنگ و معرفت و تمدن و ویژگی های اخلاقی یک قوم و جامعه را با جسم، خود با روح خود با خلق خود و با رفتار خود دانسته و ندانسته به فرزند منتقل می کند هم تحت تأثیر مادران هستند؛ آن که بهستی می شود پایه بهستی شدنش از مادر است.^۶ برخوردهای مادر با فرزند اولین محرکی است که زمینه های رشد اجتماعی را در کودک ایجاد میکند و در درازمدت آثار روانی خود را در او باقی می گذارد. بردباری در آموزش کودک اگر با کاردانی و درایت مادر همراه باشد نتیجه خوشایندی خواهد داشت بنابراین، برخوردهای صحیح مادر

^۱ بیانات رهبری در دیدار مداحان اهل بیت (علیهم السلام) (۲۹/۱۲/۱۳۹۵)

^۲ (منصوری، زهره ، نصیری، رقیه، شماره ۱۴ بهار ۱۴۰۰)

^۳ (بیابان گرد ، ۱۳۸۷، ص ۱۲۹)

^۴ (سوره احقاف، آیه ۱۵)

^۵ (بروجردی، ۱۳۸۶، ص ۹۰)

^۶ (۵/۵/۱۳۸۴)

در ایجاد ساختار شخصیت و روابط صحیح او با جامعه نقش بسیار مهمی ایفا میکند. روابطی که برای اجتماعی شدن و جامعه پذیری، هیچ کس از آن بی نیاز نیست،^۱ که درباره اهمیت نقش مادر در اجتماعی شدن افراد خانواده خصوصاً فرزندان برای آماده شدن و حضور یافتن در میدان های بزرگ زندگی و پذیرش مسئولیت های اجتماعی می فرماید:

«از همه ی کارهای زن مهم تر تربیت فرزندان و تقویت روحیه ی شوهران برای ورود در میدان های بزرگ است و خدا را شکر میکنیم که زن ایرانی و مسلمان در این میدان هم بیشترین هنر را نشان داده است.»^۲

امام صادق (علیه السلام) پس از این که مردم را به ورود در اجتماع سفارش میکند درباره علت آن چنین میفرماید: تردیدی نیست که شما با انسان ها نیازمند هستید. در واقع هرکس را که بنگرید در زندگی اش از دیگران بی نیاز نیست. بنابراین بعضی به بعضی دیگر محتاج اند.^۳ که در اهمیت رشد اجتماعی فرزند توسط مادر مقام معظم رهبری حفظه الله میفرماید:

« مادرها مایه انتقال عناصر هویت ملی اند. هویت ملی یک چیز مهمی است. یعنی هویت یک ملت شخصیت یک ملت در درجه اول به وسیله مادرها منتقل میشوند؛ زبان عادات، آداب، سنت ها، اخلاق های خوب، عادت های خوب این ها هم در درجه اول به وسیله مادر منتقل می شوند. افشاننده ی بذر ایمان در دلها؛ مادرها هستند... اخلاق را هم همینطور^۴ و در جایی دیگر ایشان درباره نقش زن در تکامل و تعالی فرزند میفرماید:

« بی شک زنان به عنوان یکی از دو بال پرواز در تعالی و تکامل فرزندان از جایگاه مهمی برخوردار هستند؛ چراکه از سویی درون خانه فرایند فرهنگ را در نقش همسر و مادر برای فرزندانشان به تصویر میکشد و از سوی دیگر بیرون از خانه در انتقال فرهنگ نقش مؤثری دارند. لذا حرکت زنان از خانواده تا اجتماع است که باعث می شود در توسعه فرهنگ پیچیدگی های این حرکت ما را به سوی فرمایش رهبر انقلاب اسلامی سوق دهد که فرمودند: فرهنگ یک کارخانه آدم سازی است.^۵ از بیانات بالا به خوبی متوجه میشویم که رهبر فرزانه انقلاب مسیر را برای خانواده و مخصوصاً مادران در تکامل اجتماعی فرزندان به درستی معین فرمودند و نقش زن و شرایط مادری و تکامل فرزندان در سایه ی محبت مادران را تبیین میکنند. سخنان گهربار ایشان به نوعی توجه همه جانبه به وجود ارزشمند مادرانی است که تربیت یک نسل را برعهده دارند نکته قابل توجه در بیانات رهبری تلقی مادر به

^۱ (سالاری فر، ۱۳۹۶، ص ۱۰۵)

^۲ (بیانات رهبری در اجتماع زنان خوزستان ۲۰/۱۲/۱۳۷۵)

^۳ (کلینی، ۲۰۱۴۰۷/۴۶۲)

^۴ (۱۴/۱۰/۱۴۰۱)

^۵ (بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳/۷/۱۳۵۳ در مسجد امام حسن (علیه السلام) مشهد)

عنوان یک معلم در آموزش نوع بشر است که دانسته یا نادانسته، معرفت، تمدن، فرهنگ و ویژگی های مهم اخلاقی را با تمام وجود خود به فرزند منتقل میکند و زمینه رشد اجتماعی فرزندان را ایجاد میکند پذیرش همه جانبه فرزندان از جانب مادر، اعتماد مادران نسبت به فرزندان انتخاب مسیر درست زندگی توسط مادر، الگو بودن مادر برای کودک از حیث رفتار و اخلاق و اینکه مادران خود را با فضاهای معنوی دعا و عزاداری و قرآن و ... مأنوس کنند راهکارهایی است که ایشان ارائه نمودند ائمه اطهار نیز در تحلیل همین سخنان بارها گوشزد نموده اند که تربیت صحیح دینی و معنوی خانواده مخصوصاً، مادر فرزندان را به رشد و تکامل مفید اجتماعی می رساند.»

چنان که امام سجاد علیه السلام) در رساله حقوق خود میفرمایند:

«حق فرزندان آن است که بدانی او از توست و خیر و شر او در همین دنیا به تو نسبت داده می شود و تو نسبت به تربیت شایسته او و راهنمایش به سمت و سوی خدا و کمک به خداپرستی اش مسئولی در این مورد پاداش یا کیفر داده خواهی شد پس در کار تربیت فرزند چنان رفتار کن که اگر در این دنیا آثار خوب داشت مایه آراستگی و زینت تو باشد و با رسیدگی شایسته ای که نسبت به او داشته ای نزد پروردگارت اجر و حجت داشته باشی.»^۱

و در زمینه اهمیت خوش رفتاری، پیوند عاطفی و رفتاری پر از مهر و صمیمیت در خانواده که باعث ایجاد امنیت و آرامش همه جانبه فرزندان و رشد و تکامل او میشود، امام باقر (علیه السلام) میفرمایند: «هر کس به خانواده اش احسان و نیکی کند عمرش طولانی میشود»^۲

یکی دیگر از عوامل مهم در رشد و تکامل فردی و اجتماعی فرزندان که از اهمیت زیادی برخوردار میباشد تکریم کودک توسط والدین است که در بالا بردن شخصیت و عزت نفس پذیرش سخنان و آموزش های، والدین جلوگیری از انحراف و کج رفتن فرزند از راه حق جلوگیری از احساس خودکم بینی مسئولیت پذیری و حضور یافتن در اجتماع، ارتباط گیری صحیح و به طور کلی رشد و تکامل اجتماعی و جلوگیری از نفاق و دورویی مؤثر می باشد. یکی از مصداق های تکریم و احترام گذاشتن به فرزندان که باعث تشکیل شخصیت و ایجاد استقلال میشود سلام کردن است؛ که پیامبر (صلی الله علیه وآله) میفرمایند:

«من تا لحظه مرگ سلام گفتن به بچه ها را ترک نمیکنم و در انجام دادن این امر مراقبت میکنم.»^۳ نمود سخنان پیامبر همان چیزی است که رهبرمان در جامعه کنونی در قالب این چنین بیان نموده

^۱ (علی بن الحسین (علیه السلام) رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام) مترجم: محمدحسین افشاری، قم، نشر مشهور، اول، ۱۳۸۸، ص ۶۰).

^۲ (دلایل الإمامه، ص ۷)

^۳ (بحار الأنوار ج ۷۶ ص ۱۰، ح ۳۸)

اند: بی شک زنان به عنوان یکی از دو بال پرواز در تعالی و تکامل فرزندان از جایگاه مهمی برخوردار هستند؛ چراکه از سویی درون خانه فرایند فرهنگ را در نقش همسر و مادر برای فرزندانشان به تصویر می کشند از سوی دیگر بیرون از خانه در انتقال فرهنگ نقش مؤثری دارند.^۱ بنابراین ضرورت هوشیاری مادران در انجام کارهای تربیتی حتی اگر در حد یک سلام کردن باشد، در سخن هر دو به خوبی بارز است و این مسئله نیز لزوم توجه به سخنان رهبری که نشأت گرفته از گهرهای زیبا کلام معصومین است را نمایان می سازد؛ چرا که همان طوری که در اول بحث عنوان کردیم مردم تابع رهبری اند و کلام رهبر نیز که مؤمن به دین و اعتقادات اسلامی می باشد چیزی جز سخنان ائمه و پیشوایان دینی نیست. از عوامل مهم دیگری که در تربیت دینی فرزندان و رشد، ترقی و تکامل همه جانبه ی آنها توسط والدین اهمیت دارد، برقراری رابطه ی عاطفی با فرزند و محبت ورزیدن به آنان است که در این رابطه پیامبر(صلی اله علیه وآله میفرمایند:

«کودکان را دوست بدارید و نسبت به آن ها مهربان باشید.»^۲

یکی از بخش های مهم تربیت دینی تربیت فرزندان است و قرآن به علت اینکه خود یک کتاب تربیتی است، در همه آیات آن به طور مستقیم و غیرمستقیم در مقام تربیت انسان در دوره های مختلف زندگی از خردسالی یا کهنسالی اشاره نموده است. اوج آموزه های قرآن در این زمینه در سوره لقمان است که خداوند متعال به صورت مستقیم محورهای مختلف تربیتی را از زبان لقمان خطاب به فرزندش بیان نموده است. برای نمونه در آیه ۱۳ سوره لقمان میفرمایند:

«وَ إِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ وَ هَنَكُم مِّنْهُ نَصِيحَةٌ لَّكُمْ وَ لَا تُجَاهِلُوا أَسْمَاءَ الْبَنَاتِ لَهَا نَسَبٌ مِّثْلُ نَسَبِ الْبَنِينَ إِنَّ نَسَبَ الْبَنَاتِ خَيْرٌ مِّنْ نَّسَبِ الْبَنِينَ وَ مَا تَدْرِي لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْفٰسِقِينَ»

پسر خود درحالی که او را پند میداد گفت ای پسرک من به خدا شرک نوز که به راستی شرک ، ظلم بزرگی است. «

که در این آیه به مسئله مهم خداپرستی و منع شرک ورزی اشاره کرده و یکی از نکات مهم و اساسی زندگی فرزند از زبان پدر را پرستش خداوند معرفی نموده که رعایت کردن این نکته ی عبادی در رشد معنوی و دینی فرزند مؤثر میباشد یا در آیه ۱۶ سوره لقمان به مسئله مهم معاد و حسابرسی دقیق اعمال اشاره نموده و یکی دیگر از نکات مهم عبادی در تکامل و رشد و تربیت دینی فرزند را معرفی مینماید.

^۱ (بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۵۳/۷/۱۳ در مسجد امام حسن (علیه السلام)، مشهد)

^۲ (اللطائف و الظرائف، الثعالبی، ابو منصور، ج ۱، ص ۱۷۵)

«يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خُدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ» ای پسرک من! اگر [عمل تو] وزن دانه خردلی در درون صخره ای یا در آسمانها یا در زمین باشد خدا، آن را میآورد؛ همانا خدا بس دقیق و آگاه است»

و یا در آیه ۱۷ سوره ی لقمان از زبان حضرت لقمان به فرزندش به دو مسئله مهم و اساسی که در سرنوشت فردی و اجتماعی افراد مؤثرند اشاره کرده و میفرمایند:

«يَابُنَيَّ أَقِمِ اللّوَةَ وَ أَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَيَّ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ: ای پسرک من نماز برپا دارو به معروف وادار و از منکر، بازدار و بر آسیبی که در این راه به تو رسد صبر کن بی تردید این صبوری از کارهای استوار است که اراده قوی میخواهد.»

و در آیه ۱۸ سوره لقمان به یادآوری نکته اخلاقی و پرهیز از یک رذیله زشت و غیراخلاقی پرداخته شده و می فرمایند:

«وَلَا تَصْرَفْ عَرَّ خَدِّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ و از مردمان به نخوت رخ بر متاب و در زمین به تکبر راه مرو، که خدا هیچ خودپسند مغرور را دوست ندارد.»

همچنین در آیات سوره های (نوح، ابراهیم، یعقوب و یوسف) به اهمیت تربیت دینی و معنوی فرزند توسط والدین اشاراتی صورت گرفته و در همه این آیات نقش مؤثر والدین در رشد و تکامل فردی و اجتماعی و معنوی فرزندان مشخص شده است

الگوها و راهکارهای رهبر برای تحقق تکامل اجتماعی فرزند

مقام معظم رهبری تنها به ذکر اهمیت وجود مادران با تقوا در خانواده نمی پردازد بلکه در برابر هر ایراد سخنی راهکارهایی ارائه می دهد که طبعاً به کارگیری آنها گره گشای خیلی از مسائل می باشد. لذا از تحلیل سخنان ایشان راهکارهایی نیز استخراج شده که با باز کردن جزئیات سعی در روشن کردن مفهوم اصلی آن در ذهن مخاطبین داریم .

۱- پذیرش همه جانبه فرزند:

پدر و مادر هر دو در تربیت و تکامل همه جانبه فرزند تأثیر دارند ولی با این حال نقش و تأثیر مادر بیشتر است. تشکیل شخصیت فرزند نحوه برخورد صحیح ارتباط گیری درست با دیگران و به طور کلی نحوه حضور داشتن فرزند و پذیرش مسئولیتهای اجتماعی و موفقیت یا عدم موفقیت در انجام دادن نقشهایش تحت تأثیر مستقیم مادر صورت میگیرد.

با وجود این که انعقاد نطفه توسط زوجین صورت میگیرد اما در روایات رسیده از معصومین ملاک سعادت و شقاوت هر فرد در رحم مادر شکل گرفته و مادر در تشکیل ساختمان وجودی کودک مؤثرتر

از پدر است. چون بیشترین ارتباط کودک از لحظه انعقاد نطفه و مراحل بعدی زندگیش (مراحل بارداری، شیردهی و...) با مادر می باشد، تغذیه کودک از همان ابتدای تولدش توسط مادر صورت میگیرد و باعث رشد جسمی کودک شده و رفتار و اعمال مادر در تمام مراحل زندگی فرزند مؤثر است و رشد روحی روانی، اخلاقی و اجتماعی فرزند از مادرش نشأت می گیرد؛

امام خامنه ای در این باره فرمودند:

«بهترین روش تربیت فرزند انسان این است که در آغوش مادر و با استفاده از مهر و محبت او پرورش پیدا کند.»^۱ لذا سلامتی و بیماری بودن و یا پاک و مخلص یا ناپاک بودن مادر در تمام اعمال و رفتار کودک اثر مستقیم داشته و کودک در پذیرش همه جانبه مسئولیت های فردی و اجتماعی تحت تأثیر رفتار و اعمال مادر قرار دارد.

۲- اعتماد قلبی و همراهی مادر با فرزند :

نقش مادر در خانواده و تأثیر آن در رشد، تربیت و تکامل فرزند تنها در جنبه روحی و روانی خلاصه نمی شود؛ بلکه مادر وجودش سرشار از عشق، مهربانی و عاطفه است و به عنوان یک معدن، عاطفه کانون خانواده را گرم و پر از صفا و صمیمیت میکند و باعث امنیت و آرامش قلبی، روحی و روانی اعضای خانواده و از جمله فرزندان می باشد. مؤثر بودن و اهمیت داشتن مادر به خاطر قرار دادن گوهر با ارزش عاطفه و محبت از طرف خداوند متعال در وجود زن است که تمام اعضا و افراد خانواده را دور هم جمع میکند و به آنها آرامش و امنیت خاطر می دهد. فرزندانی که در محیط خانوادگی آرام و به دور از جنجال و دعوای خانوادگی رشد و پرورش پیدا کنند نه تنها فرزندانی آرام، باوقار و صبور هستند بلکه میتوانند برای یک زندگی توأم از صفا و صمیمیت در جامعه و پذیرش مسئولیت ها و نقش های مهم زندگی آماده باشند چنان که پیشوای مسلمانان امام خامنه ای این امر را به خوبی تبیین نموده و فرمودند: (مادری که به همراه فرزندش کارهای معنوی انجام می دهد و با او در فضاهای معنوی شرکت میکند باعث تقویت معنوی فرزند میشود).

مادر در مسیر پیمودن راه فرزندان و در موفقیت یا شکست آنها در تمام مراحل زندگی نقش به سزایی داشته و مانند یک رهبر که هدایت جامعه را عهده دار است و یا مانند یک معلم که وظیفه هدایت و راهنمایی دانش آموزان را دارد نقشی مهم در هدایت و رهبری فرزندان در تمام ابعاد زندگی را عهده دار است.

^۱ (بیانات رهبری در اجتماع زنان خوزستان (۲۰/۱۲/۱۳۷۵))

۳- انس مادر با محیط های معنوی:

مادر نخستین فردی است که کودک با او ارتباط دارد و نخستین کسی است که بذر و دانه تربیت را در جان و روان کودک می پاشد و نهال آن را آبیاری میکند. طرز فکر و رفتار مادر در سازندگی کودک مؤثر است. مادر است که میتواند کودک را براساس مبادی آداب اسلامی پرورش داده و تربیت نماید و باعث ایجاد تقوا، نگاهداری نفس از گناه در وجود فرزند شود مادر است که با حفظ نفس و مصونیت او از گناه و انحراف قلب فرزندش را به خداوند پیوند دهد و در رشد و تکامل معنوی او تأثیرگذار باشد. اگر مادر خود باتقوا و پرهیزکار باشد و از همان لحظه انعقاد نطفه، تمام نکات و احکام معنوی (از جمله فراهم آوردن تغذیه سالم و پاک ایجاد روحیه ای آرام با خواندن، قرآن ادعیه و اذکار فراهم آوردن قوه صبر و آرامش روحی روانی) رعایت نماید و با تمام توان و تلاش خود در مسیر خداوندی قدم بگذارد و در همه مراحل زندگی فرزند از ایجاد انعقاد نطفه گرفته تا دوران بارداری و چه بعد از تولد کودک و چه در مراحل بزرگ شدنش عبادت خالصانه و پرهیزگاری را با تمام عشق و علاقه انجام دهد و در مراسمات معنوی روح خود را پاک و خالص گرداند چنین مادری میتواند بهترین الگو برای داشتن یک فرزند باتقوا، با ایمان و پرهیزگار باشد که هر چقدر این فرزند باتقواتر و با ایمان تر باشد میتواند فردی موفق، مفید و با روحیه ای سالم و فعال و کارآمد در اجتماع نقش ها و مسئولیت های فردی و اجتماعی را که بر عهده دارد به نحو عالی به انجام برساند و موجبات خشنودی والدین و دیگران شود؛ که خشنودی والدین به خشنودی خداوند ختم می شود.

۴- الگو بودن مادر در تمام عرصه های زندگی :

کودکان به خاطر این که بیشترین وقت خود را در خانواده میگذرانند بنابراین بسیاری از رفتارها و اعمال خود را از والدین می آموزند و از بین والدین مادر مؤثرترین الگو در خانواده است که شکل گیری رفتارهای فردی و اجتماعی اخلاقی، فرهنگی و معنوی کودک از او نشأت می گیرد و هر مقدار که محیط خانواده سالم تر و مملو از مهر، عاطفه و صمیمیت باشد؛ همچنین مادر خانواده از نظر از همه نظر ابعاد وجودی فردی سالم، با نشاط، صبور و پر از محبت و همچنین فعال و پرتلاش باشد فرزندان می توانند در جامعه و در ارتباطهای اجتماعی با دیگر افراد جامعه موفق تر و مفیدتر باشند. طبق گفته روان شناسان عقل سالم در بدن سالم است.^۱ چنین فرزندانی است در صورت مواجهه با مشکلات و خطرات زندگی که در طول عمر روبه رو میشوند می توانند با صبر، حوصله و توکل به خدا

^۱ (شعاری نژاد ۱۳۷۲ ص ۱۹۳)

در رفع مشکلات موفق شوند پس به طور کلی صبور بودن سالم بودن، با تقوا بودن و پرهیزگاری مادر چه از نظر سلامت جسمی و چه روحی-روانی و... در رفتار و اعمال کودک مؤثر است.

مادر نقش الگو را برای فرزند دارد و کودک مقلد خوبی است و همه چیز را از مادر تقلید میکند و تمام رفتارهای انسانی را از مادر می آموزد. پس باید مادر در تمام مراحل ارتباط بین خود و کودکش به نحو عالی سود ببرد و کودک خود را طوری رشد و پرورش دهد که به تکامل همه جانبه ی کودک منتهی شود. قرآن کریم و در کنار آن احادیث ائمه اهل بیت نیز برای اصلاح فرزند و تکامل اجتماعی آن برنامه دارند:

۱- دقت در ایجاد و انعقاد نطفه توسط والدین که تأثیر فراوانی در تمام ابعاد وجودی و تعالی و تکامل فرزند دارد

۲- آموزش و آگاه نمودن، فرزندان به اعمال و احکام دینی و معنوی چنان که در آیه ۱۷ سوره لقمان از زبان حضرت لقمان به فرزندش (ای پسرک من نماز برپا دارو به معروف وادار و از منکر بازدار و بر آسیبی که در این راه به تو رسد صبر کن)^۱

بیانات رهبری در دیدار مداحان اهل بیت نیز اشاره به همین موضوع و همین آیه مبارکه دارد آنجا که فرمودند:

«زن الگوی رفتاری و اخلاقی برای فرزند است هر کار ریز و درشتی که انجام دهد در منش و نحوه رفتار او با دیگران تأثیر می گذارد. زن با رفتار الگویی، خود انسان میپروراند. فرزند را از عالم ناپاکی ها، حسدها، کینه ها و رذائل اخلاقی دور میکند و در دلش مهر و صفا و خیراندیشی نسبت به هم نوعان پدید می آورد. زن سرچشمه فضیلت ها و خوبی هاست. او در محیط خانه میتواند درس تقوا و خداترسی به فرزند دهد و از کودک ضعیف و ناتوان، شخصیت بزرگ علمی و اخلاقی بسازد و تحویل جامعه دهد»^۲

۳- ایمان به پاداش و مجازات در قبال تربیت درست و تربیت نادرست فرزندان؛

چنان که امام سجاد(علیه السلام) فرمودند:

«حق فرزندان آن است که بدانی او از توست و خیر و شر او در همین دنیا به تو نسبت داده می شود و تو نسبت به تربیت شایسته او و راهنمایش به سمت و سوی خدا و کمک به خداپرستی اش مسئولی در این مورد پاداش یا کیفر داده خواهی شد پس در کار تربیت فرزند چنان رفتار کن که اگر در این

^۱ (سوره لقمان، آیه ۱۷)

^۲ (بیانات رهبری در دیدار مداحان اهل بیت (علیهم السلام) ۲۹/۱۲/۱۳۹۵)

دنیا آثار خوب داشت مایه آراستگی و زینت تو باشد و با رسیدگی شایسته ای که نسبت به او داشته ای نزد پروردگارت اجر و حجت داشته باشی»^۱

۴- تقویت روحیه معنویت و اخلاق دینی در والدین

۵- ایجاد رابطه عاطفی و بهره گیری از رفتارهای پسندیده و فضایل اخلاقی

رهبر عزیزمان در این باره فرمودند: «مادر میتواند فرزندان را به بهترین وجه تربیت کند. تربیت فرزند به وسیله ی مادر مثل تربیت در کلاس درس نیست؛ با رفتار است، با گفتار است، با عاطفه است با نوازش است، با لالایی خواندن است، با زندگی کردن است، مادران با زندگی کردن فرزند تربیت میکنند هرچه زن صالح تر، عاقلتر و هوشمندتر باشد این تربیت بهتر خواهد شد»^۲

۶- اهمیت دادن به مسئله تکریم و احترام گذاشتن والدین به فرزندان جهت رشد و تعالی و تکامل همه جانبه و پذیرش مسئولیت ها

نتیجه گیری

با توجه به مطالب گفته شده روشن می شود که براساس آیات و روایات وارد شده و نیز طبق بیانات و فرمایشات مقام معظم رهبری (حفظه الله) عوامل بسیاری در تکامل فردی و اجتماعی فرزندان مؤثر هستند؛ از جمله این عوامل محیط خانواده، مدرسه همسالان و می باشند. در میان این عوامل تأثیرگذارترین عنصر خانواده است و در میان این نهاد کوچک و مقدس اجتماعی نقش مادر درخشنده تر و پررنگتر می باشد. تأثیر رفتار و گفتار مادر است که فرزندش اجتماعی شود یا این که به فردی منزوی و گوشه گیر تبدیل شود. اگر مادر در برخورد و ارتباط گیری با دیگران فردی موفق باشد و بتواند حضوری فعال در اجتماع با دیگران داشته باشد این رفتار و نحوه برخورد مادر با دیگران در نوع برخورد اجتماعی فرزندش تأثیر بسزایی دارد. از شاخصه های تحقق و تکامل اجتماعی فرزند در بیانات رهبری میتوان به پذیرش همه جانبه فرزند اعتماد قلبی و همراهی مادر با فرزند انس خود مادر با محیط های معنوی و الگو بودنش اشاره نمود.

اگر مادر خانواده فردی، متدین، باتقوا، صبور، با انگیزه و فعال باشد می تواند با برنامه ریزی های صحیح و توکل و استعانت از خداوند در مقابل مشکلات ریز و درشت خانواده و جامعه با صبر و حوصله مقاومت کرده و چنین مادری میتواند الگویی مناسب برای تربیت، تکامل و تعالی همه جانبه فرزندان خود قرار بگیرد و باعث رشد ترقی و تکامل جامعه شود. طبق مطالب گفته شده روشن است که اگر

^۱ (علی بن الحسین (علیه السلام) رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام) مترجم: محمدحسین افشاری، قم، نشر، مشهور، اول

۱۳۸۸، ص ۶۰)

^۲ (۱۱/۲/۱۳۹۲)

مادر اوقات خود در درست تربیت کردن به منظور پیشرفت و ترقی فرزندش صرف کند و رابطه ای پر از مهر و محبت و ارتباطی عمیق عاطفی و نیز برخوردی با حوصله و صبر و گفتاری نرم ایجاد کند نه تنها باعث ترقی یک فرد بلکه باعث ترقی یک جامعه شده است. وقتی فرزند بتواند راحت و بدون هیچ گونه ترس و دلهره ای نیازهایش را با مادرش در میان بگذارد و با رفتاری ملایم و برخوردی صبورانه مواجه شود در جامعه به خوبی ظاهر میشود یکی از مهمترین و با اهمیتترین مسائلی که در دین مقدس اسلام مطرح می شود، مسئله نقش زن در جایگاه (مادری) و تربیت و پرورش نسلی پاک و متدین و باتقوا میباشد؛ که طبق آیات و روایات وارد شده چه در کتاب نورانی قرآن کریم و چه در بیانات بزرگان دین از جمله بیانات و سخنرانی های مکرر مقام معظم رهبری (حفظه الله) بارها و بارها تکرار شده و چون ایشان در حال حاضر نایب برحق امام زمان و ولی فقیه ماسیعیان می باشند و از آنجایی که عمل به سخنان و گوش به فرمان بودن ایشان در واقع عمل به سخنان ائمه و عمل دستورات دین می باشد؛ لذا پاره ای از این مطالب در مورد جایگاه ارزشمند و والای نقش مادر در تربیت دینی و تکامل معنوی فرزند را بیان کردیم؛ تا ان شاء الله بتوانیم با بیان و بررسی این مطالب راهکارهای مهم و مناسب در تربیت و تکامل مادی و معنوی فرزندان توسط مادران ارائه دهیم .

منابع و مأخذ

۱. قرآن
۲. علی بن الحسین (علیه السلام) رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام) مترجم محمد حسین افشاری قم، نشر، مشهور اول ۱۳۸۸، ص ۶۰
۳. تبیان جایگاه زن در اندیشه امام خمینی (رحمه الله علیه) ص ۲۹ و ۳۰
۴. اللطائف والظرائف ، الثعالبی، ابو منصور، ج ۱، ص ۱۷۵
۵. بیابان گرد، ۱۳۸۷، ص ۱۲۹
۶. بحار الأنوار ج ۷۶ ص ۱۰، ح ۳۸.
۷. بروجردی، ۱۳۸۶، ص ۹۰
۸. کتاب تکامل موجودات زنده دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۷
۹. دفتر همکاری حوزه و دانشگاه ، ۱۳۷۹، ص ۲۳۱.
۱۰. دلایل الإمامه ، ص ۷.
۱۱. بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع زنان خوزستان، ۲۰، ۱۲، ۱۳۷۵.
۱۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مداحان اهل بیت (علیه السلام) ۲۹/۱۲/۱۳۹۵
۱۳. بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع زنان خوزستان، ۲۰/۱۲/۱۳۷۵

۱۴. بیانات مقام معظم رهبری درباره‌ی ارزش نقش مادری، ۱۴/۱۰/۱۴۰۱
۱۵. بیانات مقام معظم رهبری در مسجد امام حسن (علیه السلام) مشهد ۱۳/۷/۱۳۵۳
۱۶. سالاری فر، ۱۳۹۶، ص ۱۰۵.
۱۷. شعاری نژاد، علی اکبر، ۱۳۸۵
۱۸. همان
۱۹. شعاری نژاد، ۱۳۹۲، ص ۵۸
۲۰. همان
۲۱. شعاری نژاد، ۱۳۷۲، ص ۱۹۳
۲۲. زهره منصوری و رقیه نصیری پژوهش نامه فقهی - حقوقی زنان و خانواده بهار ۱۴۰۰، شماره ۱۴
۲۳. همان
۲۴. نشوء اللغة، ص ۱۲۹ و ۱۳۰
۲۵. همان
۲۶. جنیز، ویلیام، کتاب فرگشت و انتخاب طبیعی واقع گرایانه»، تهران: نشر بین الملل، ۱۳۹۷.
۲۷. سیده مرضیه، یعقوبی الهه، رضانی زهرا، اسفندیاری افتخار سادات صمدی سنگتراشانی، همایش ملی تحکیم بنیان خانواده و نقش زن، ۱۳۹۳